

PRESENTACIÓ

Quan els llums i els fums de l'any fatídic de 1992 s'han apagat, surt aquesta miscel·lània d'estudis. Vol recordar que fa mig mil·lenni que un estol de catalans, catòlics, clergues o no, començaren a fer cap al nou continent que Europa llavors començava tot just a descobrir i que amb el temps esdevingué allò que a la fi coneixem com Amèrica. I fins avui, car la correntia no solament no s'ha estroncat mai, sinó que el seu cabal més aviat ha anat engruixint-se.

Aquesta iniciativa erudita no pressuposa, per si mateixa, cap celebració de caire triomfalista; ens ho veda la sobrietat científica, per tal com som prou conscients que qualsevol fenomen històric –i, doncs, humà– és de natura essencialment ambigua; i molt més encara quan es tracta d'una realitat que fa cinc segles que començà i implica milers de persones; podem i hem d'imaginar, doncs, que hi ha hagut de tot: des de les malvestats més abjectes fins als nivells més excelsos de santedat, bo i passant per tota la gamma de la mediocritat. No ens fem il·lusions; això, però, no podria invalidar qualsevol esforç per posar de relleu i fer sortir a la llum com més elements de judici millor, per tal que un dia puguem «compondre» el trencaclosques i presentar-ne una imatge tan matisada com vulguem, però amb sentit.

Sabem que l'any 1943 arribà al Carib l'ermità Bernat Boïl, nomenat vicari pontifici, que no tingué ni per la duració ni per la brillantor de la tasca missionera un paper precisament gloriós; potser fou llavors, i en tot cas poc després, que també hi anà Ramon Paner, «pobre ermità de l'Orde de Sant Jeroni» i amb ell sí que és llegut de veure inaugurada l'acció missionera catalana a Amèrica (doblada, en el cas de Paner, de l'etnogràfica); segons els càlculs que fa poc jo mateix he donat a conèixer, fins 1830 i deixant de banda el grup més anònim dels colons, l'aportació eclasiàstica ha estat, de molt, la més nodrida dins de la catalana (per damunt del 66% de l'univers considerat): n'he arribat a identificar més de dos mil tres-cents. Per si mateixa aquesta xifra ja justifica

l'atenció al fenomen missioner català a les Índies; però endemés, tot just apaivagat el sotrac de la independència (de la majoria) dels territoris ultramarins, es tornà a nuar la relació –de tal forma que podem parlar, avui, d'una realitat que enclou un nombre considerable de milers de catalans– i que no s'ha estroncat fins ara.

No hi ha, però, només l'aspecte quantitatiu: en història religiosa el qualitatiu esdevé no menys (si no més) decisiu. I aquest tombant qualitatiu, en història religiosa, cal que comenci per la santedat: com podríem oblidar que tres avantpassats nostres (Lluís Bertran i Eixarc OP, Pere Claver i Corberó SJ i Juníper Serra i Ferrer OFM) han estat solemnement canonitzats per l'Església? I casualment, en ells trobem representades les tres branques del pi que ens agermana, per tal com l'empenta missionera catalana és un fenomen detectable arreu dels Països Catalans. I si ens fixéssim en els que, tot i que sense la ratificació oficial eclesial, també han gaudit i gaudeixen de la fama de sants o bé han rubricat llur fe cristiana amb el testimoniatge de la sang, la llista pujaria de molt: només vull esmentar dos contemporanis nostres, assassinats per llur capteniment al servei de la justícia: el prevere Joan Alsina a Xile (1974) i el jesuïta Lluís Espinal a Bolívia (1980).

El nombre de catalans que han servit l'Església des de les funcions episcopals és digne de consideració, per bé que en xifres absolutes no passi d'una minoria: pensem en l'exemplaritat demostrada a la seu episcopal de Caracas per Marià Martí i Estadella, de l'Alt Camp; i, en una situació força més envitricollada, per Narcís Coll i Prat, del Gironès, també a Caracas; o la més ambigua del segarrenc Benet M. de Moixó i de Francolí a Chuquisaca, aquests dos darrers en els inicis de la ruptura independentista criolla; o de més ençà, pel menoret Josep M. Massià, del Baix Camp, víctima de la seva llibertat espiritual en denunciar el projecte jacobí del liberalisme equatorià; o, ara mateix, pel claretià bagenc Pere Casaldàliga i Pla en la defensa dels indis de l'Amazònia brasilera.

L'Església portadora, transmissora i creadora de cultura és un fet constatable arreu on ha arrelat; els catalans que s'hi han esmerçat a Amèrica no en són cap excepció (i potser àdhuc hom pot veure-hi una aportació superior a la que els corresponia per llur proporció quantitativa). N'hi ha prou amb l'esment de l'obra geogràfica de primer ordre del jesuïta Josep Gumilla i Moragues, de la Ribera Alta, en l'actual Veneçuela; o l'obra arquitectònica deixada per tres llecs franciscans: Domènec de Petrés, del Camp de Morvedre, a la Nova Granada; Francesc Miquel Marí, del Pallars Jussà, a Bolívia, al nord argentí i al sud

peruà; i Manuel Sanaüja, del Baix Camp, també a Bolívia, abans i després de la independència. I el mateix cal dir de l'etnologia, la història, la lingüística: des de l'humanista jesuïta setcentista maresmenc Josep M. Peremàs i Guarro al Paraguai i a Itàlia o el franciscà illenc Jeroni Boscana a Califòrnia, fins als jesuïtes de l'observatori de l'Havana al segle XIX; o ahir amb el caputxí Marcel·lí de Castellví a Colòmbia; i avui encara, amb antropòlegs jesuïtes, com el mallorquí Bartomeu Melià i Lliteras, al Paraguai, i el vallesà Xavier Albó i Corrons, a Bolívia.

A partir del segle XIX l'aportació missionera catalana presenta una novetat de primer ordre: la incorporació de la dona. Malgrat que aquest capítol encara avui ens és molt menys conegut que el de la contrapart masculina, no hi ha dubte que ha tingut i continua tenint un pes important. Començà orientant-se a l'ensenyament i a l'acció caritativa (hospitals, asils...); després s'ha fet present també en les comeses estrictament pastorals (catequesi, formació religiosa d'adults). Potser és més difícil d'individualitzar-hi «figures» i llur tasca pren per si mateixa un caire més anònim i col·lectiu; això, però, no lleva res ni a la qualitat ni al tremp de llur lliurament benèfic, entès sempre com a testimoniatge cristià. Com a historiadors, només hem de lamentar que no hagin bastit una imatge historiogràfica consemblant a la dels ordes i les congregacions d'homes.

En dates molt més tardanes, gairebé del present, encara trobem incorporats en aquesta projecció eclesial catalana vers Amèrica un tercer bloc: el dels seglars que, en forma de voluntaris, per un temps més o menys llarg posen llurs coneixements i experiències a disposició de la gent de diferents indrets americans, generalment enquadrats en les institucions de l'Església.

No podria pas ometre una consideració sobre els graus de catalanitat de la gentada a la qual, molt de lluny, vol referir-se aquest recull. I d'antuvi cal reconèixer que aquest punt mai no ha estat estudiat amb prou cura; hem d'anar, doncs, a les palpentes. Posats a generalitzar, per damunt dels diversos segles, les regions i les contrades catalanes i, finalment, de les entitats conventuals en les quals militaven, gosaria proposar una impressió: fou ni més ni menys que la de la mitjana sociològica de la nostra nació (comparada, naturalment, en el mateix punt del temps i de l'espai). Prenent en compte les malastrugances que de fa segles ens malmeten, orbs dels bolquers de l'estatalitat, és naturalíssim que molts d'ells no arribessin a una consciència prou travada de llur identitat col·lectiva, restant en una estat de catalanitat espontània o d'esma, sense el conreu ni les mediacions simbòliques que, a cada moment, els engaltava (i ens engalta) el projecte espanyolista concur-

rent. Endemés, i potser d'una manera molt més accentuada com més ens acostem a l'època actual, no podem amagar ni oblidar que les institucions conventuals a les quals pertanyien, en general, no solament no han actuat de mecanisme supletori de l'Estat inexistent, sinó que més aviat no han fet de maquinària espanyolitzant (molt particularment entre les dones); això si no és que emparaven la desnacionalització catalana amb l'excusa de l'espiritualitat 'transnacional' de llur vocació. Tampoc la teologia catòlica de consum general fins fa quatre dies contrarestavava aquestes forces desnacionalitzadores. Avui les possibilitats sí que hi són; la voluntat, ja és una altra cosa.

Els treballs aplegats en aquest volum no cobreixen, ni de bon tros, tota la matèria primera del nostre tema; més aviat cal reconèixer que en són una mostra poc representativa (començant pel seu caràcter regionalista catalunyesc). I això s'explica per una sèrie de limitacions: des de les personals a les estructurals; des de les que són fruit de mancances de llarga antigor, fins les que ho són només de combinacions adverses de les circumstàncies personals. Ben conscient d'aquests defectes, considero que qualsevol esforç que fem val la pena, si és que pot desencadenar un interès més gran per aquests àmbits d'estudi i reflexió. A l'hora de palpar-nos la còrpora, potser sigui adient també de dir que a casa nostra el gremi d'historiadors professionals encara no han descobert l'interès d'aquesta àrea de la realitat històrica que és la història religiosa (i encara menys la que es refereix a la projecció eclesiàstica Catalunya enfora).

Com a responsable d'aquesta aventurada singladura en l'agermanament de voluntats, interessos i esmerç del propi temps que és a la base d'una iniciativa com aquesta, vull agrair a tots els qui n'han compartit el voler; i doblement els qui, endemés, també hi han aparionat el poder. Els responsables d'*Analecta Sacra Tarraconensia*, Dr. Francesc de P. Solà SJ i Dr. Ramon Corts Prev., també es mereixen un mot de regreiciament per l'acollida positiva que des del primer moment donaren a la meva proposta, reservant aquest volum de 1993 a l'aplec que ara surt a la circulació.

Verament *valde nobis longa restat via*; com més aviat, però, ens hi enfeinem, abans arribarem a la meta. La consciència *històrica* de qual-sevol Església local, i també de la nostra, la catalana, enclou irrenunciablement el capítol de la seva pràctica missionera; i talment el conjunt d'aquella consciència històrica, cal que aquesta sigui alhora lliure, crítica i realista (és a dir, que hagi superat aquella por malaltissa i paralizadora a mirar fit a fit la Història tal com de fet s'ha esdevingut i no tal com

potser a cadascú li hauria abellit que s'hagués produït). Si a més d'establir els fets tal com s'esdevingueren, la historiografia religiosa reeixís a portar un ajut a la mateixa vida religiosa d'avui (necessitada, com sempre, de reforma), hauria acomplert una doble tasca: d'il·lustració i d'inspiració. Això darrer, però, no depèn només d'ella, sinó de cada membre de l'Església; a ella li pertoca, això sí, de donar-ne els elements de judici que siguin de fiar. Tant de bo que aquest recull hi posi un gra de sorra.

JOSEP M. BERNADES I ENDINYAC
Sucre (Bolívia), Cap d'Any de 1993

